

КҮРІШ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ БАҒАНЫ ТҰРАҚТАНДЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ:
ТАУАРЛАРДЫҢ ҚҰНЫН РЕТТЕУ

PROBLEMS OF PRICE STABILIZATION IN RICE FARMING:
REGULATION OF THE COST OF GOODS

ВОПРОСЫ СТАБИЛИЗАЦИИ ЦЕН В РИСОВОДСТВЕ:
РЕГУЛИРОВАНИЕ СТОИМОСТИ ТОВАРОВ

А.Ж. КОСМУРАТОВА*

Ph.D докторанты

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан

**автордың электрондық пошталары: aigul.kosmuratova@mail.ru*

A.ZH. KOSMURATOVA*

Ph.D student

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

**corresponding author e-mail: aigul.kosmuratova@mail.ru*

А.Ж. КОСМУРАТОВА*

Докторант Ph.D

Кызылординский университет им. Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

**электронная почта автора: aigul.kosmuratova@mail.ru*

Аңдатпа. Тегістелген күріш Қазақстан Республикасының әлеуметтік маңызы бар азық-түлік өнімдерінің тізбесіне енгізілген және оның ел халқы үшін бағалық қолжетімділігін қамтамасыз ету маңызды басымдық болып табылады. *Мақсаты* - шикі күріш сапасының негізгі критерийі ретінде күріш жармасының құны мен өнімділігі арасындағы тығыз байланысты анықтау, осы дақылды өсіру үшін қажетті компоненттерді белгілеу, олардың шикізат сортына әсерін бағалау. *Әдістер* - өңделген күріштің бағасына тазартылмаған күрішті алу үшін өндірістік шығындарды анықтау, соңғы 7 жылдағы деректер негізінде өңделмеген астық бағалары мен 1 гектардан жиналған өнім арасындағы байланысты анықтау кезінде регрессиялық талдау; корреляциялық талдау-гектардан шығудың өзіндік құны мен оны өңдеу кезінде пайдаланылатын негізгі ресурстар үшін төлем арасындағы байланыс дәрежесін анықтау дөңді дақылдар. *Нәтижелер* - ұнтақталған және шикі күріш массасының төлем деңгейі, сондай-ақ өңдеуге дейінгі астық массасының тарифтері мен өнімділігі арасындағы регрессиялық өзара байланысты көрсетеді. Жинау көлемі мен оны өсіру шығындары арасындағы кері байланыс көрсетілген: күріш жармасының құнын төмендету немесе тұрақтандыру кезінде тыңайтқыштар мен гербицидтердің қымбаттау тенденциясы бастапқы материалдың төмендеуімен және тиімділік көрсеткіштерінің тоқырауымен бірге жүреді. *Қорытындылар* - мемлекеттік құрылымдардың күріш шаруашылығы саласының өнімдеріне жыл сайынғы баға мониторингін жүргізу қажеттілігі, бұл нарықтағы осы тауарлардың тапшылығын немесе профицитін болжауға және олардың еркін айналымындағы кедергілерді белгілеуге мүмкіндік береді. Гербицидтерді, минералды тыңайтқыштарды, ауыл шаруашылығы техникасын және басқа да өндіріс құралдарын қоса алғанда, отандық және импорттық ассортиментке трейдерлердің сауда үстемелерін мемлекеттік бақылау ұсынылады. Егіс және егін жинау жұмыстарын жүргізу үшін жанар-жағармай материалдарына және басқа да тауарлық-материалдық құндылықтарға субсидиялар мөлшерін арттыру қажеттілігі атап өтілді.

Abstract. Flattened rice is included in the list of socially important food products of the Republic of Kazakhstan, and ensuring its price availability for the country's population is an important priority. The goal is to determine the close relationship between the cost and yield of rice cereals as the main criterion for the quality of raw rice, to establish the components necessary for the cultivation of this crop, to assess their impact on the variety of raw materials. *Methods* - determination of production costs for obtaining unrefined rice for the price of processed rice, regression analysis when determining the relationship between the prices of unprocessed grain and the harvest from 1 hectare based on data over the past 7 years; correlation analysis-determination of the degree of relationship between the cost of output from a hectare and the payment for the main resources

used The *results* show a regression correlation between the payment level of the mass of ground and raw rice, as well as the rates and productivity of the mass of grain before processing. The feedback between the volume of harvesting and the costs of its cultivation is shown: when reducing or stabilizing the cost of rice Groats, the tendency to increase the cost of fertilizers and herbicides is accompanied by a decrease in the starting material and stagnation of efficiency indicators. *Conclusions* - the need for state structures to conduct annual price monitoring of products of the rice industry, which makes it possible to predict a deficit or surplus of these goods on the market and establish barriers to their free circulation. State control of trade allowances by traders for domestic and imported assortment, including herbicides, mineral fertilizers, agricultural machinery and other means of production, is proposed. The need to increase the amount of subsidies for fuel and lubricants and other inventory for sowing and harvesting operations was noted.

Аннотация. Рис шлифованный включён в перечень социально значимой продовольственной продукции Республики Казахстан и обеспечение его ценовой доступности для населения страны является важным приоритетом. *Цель* - выявление тесной связи между стоимостью рисовой крупы и урожайностью как ключевого критерия качества риса-сырца, обозначение составляющих, необходимых для выращивания этой культуры, оценка их влияния на сортность сырья. *Методы* - регрессионный анализ при определении производственных затрат для получения риса неочищенного на цену обработанного риса, установления зависимости между расценками на необработанное зерно и собранным урожаем с 1 гектара на основе данных за последние 7 лет; корреляционный анализ - для выяснения степени взаимосвязи между себестоимостью выхода с гектара и платой за основные ресурсы, используемые при возделывании этого злака. *Результаты* демонстрируют регрессионную взаимозависимость между уровнем оплаты шлифованной и сырой рисовой массы, а также тарифами на зерновую массу до переработки и урожайностью. Показана обратная связь между объемами сбора и расходами на его выращивание: тенденция удорожания удобрений и гербицидов при снижении или стабилизации стоимости рисовой крупы сопровождаются понижением исходного материала и стагнацией показателей результативности. *Выводы* - необходимость проведения государственными структурами ежегодного ценового мониторинга на продукты рисоводческой отрасли, который позволит прогнозировать дефицит или профицит этих товаров на рынке и обозначить барьеры их свободного обращения. Рекомендуются государственный контроль торговых надбавок трейдеров на отечественный и импортный ассортимент, включая гербициды, минеральные удобрения, сельскохозяйственную технику и другие средства производства. Отмечается необходимость повышения размеров субсидий на горюче-смазочные материалы и другие товарно-материальные ценности для проведения полевых и уборочных работ.

Түйінді сөздер: аграрлық сектор, күріш шаруашылығы, өнімділік, шикі күріш, гербицидтер, минералды тыңайтқыштар, ауыл шаруашылығы техникасы, бағалар, сауда үстемелері, бәсекеге қабілеттілік, азық-түлік қауіпсіздігі.

Key words: agricultural sector, rice farming, productivity, raw rice, herbicides, mineral fertilizers, agricultural machinery, prices, trade allowances, competitiveness, food safety.

Ключевые слова: аграрный сектор, рисоводство, урожайность, рис-сырец, гербициды, минеральные удобрения, сельхозтехника, цены, торговые надбавки, конкурентоспособность, продовольственная безопасность.

Мақала түсті: 15.07.2025. Сараптамадан кейін мақұлданған: 08.09.2025. Қабылданды: 17.09.2025

Кіріспе

Күріш әлем бойынша 3,5 миллиардтан астам адам үшін, әсіресе Азия, Латын Америкасы және Африка елдерінде негізгі азық-түлік өнімі болып саналады. Бұл дақыл көмірсулардың маңызды көзі болумен қатар, құрамында Е және В5 дәрумендері, тиамин, кальций, фолий қышқылы және темір секілді микроэлементтер бар. Әлемдік күріш өндіру мен тұтынудың шамамен 95%-ы дамушы елдерге тиесілі екенін ескерсек, бұл дақылдың жаһандық азық-түлік қауіпсіздігін

қамтамасыз етудегі рөлі ерекше (Mohidem N.A., Hashim N., Shamsudin R.et al.) [1].

2023 жылы Қазақстан 100 275,9 гектар жерге күріш егіп, 485 183 тонна күріш өнімін алды. Қазақстан күрішінің экспорты (ТН ВЭД коды 100630) сол жылы 19,3 миллион АҚШ долларын құрап, ел әлемдегі 131 елдің ішінде 41-ші ірі күріш экспорттаушы болды (World Integrated Trade Solution...) [2].

Ақталған күріш (өлшеніп сатылатын) Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының бірі болып табылады және халық күнделікті тұ-

тандыру саясатын әзірлеуге қолданылатын заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік береді (Minten B., Goeb J., Win K.Z. et al.) [14].

Регрессиялардың құрылу реті:

– тәуелді айнымалы – күріш жармасының құны (Y), ал тәуелсіз айнымалы – күріш салысының құны (X1);

– тәуелді айнымалы – күріш салысының құны (X1), тәуелсіз айнымалы – күріштің бір гектардан алынатын өнімінің құны (X2*).

Корреляциялық талдау күріш өнімділігі мен өндірістік шығындар арасындағы байланыстың тығыздығын анықтады.

Күріш егудегі негізгі өндірістік шығындар болып келесілер анықталды: тұқымдар, минералды тыңайтқыштар (аммофос, карбамид), гербицидтер, отын (АИ-92, жазғы дизель отыны, қысқы дизель отыны), ең төменгі жалақы, суармалы су, ауаның орташа температурасы (Гаркуша С.В.) [15].

Нәтижелер

Құрылған сызықтық регрессиялардан келесідей формулалар жазылды:

$$Y = \beta_1 X_1 \quad (1)$$

Бұл жерде:

Y – 1 тонна күріш жармасының теңгеге шаққандағы құны;

β_1 – X1 тәуелсіз айнымалының коэффициенті;

X1 – 1 тонна күріш салысының теңгеге шаққандағы құны.

$$X_1 = \beta_2 X_2^* \quad (2)$$

Бұл жерде:

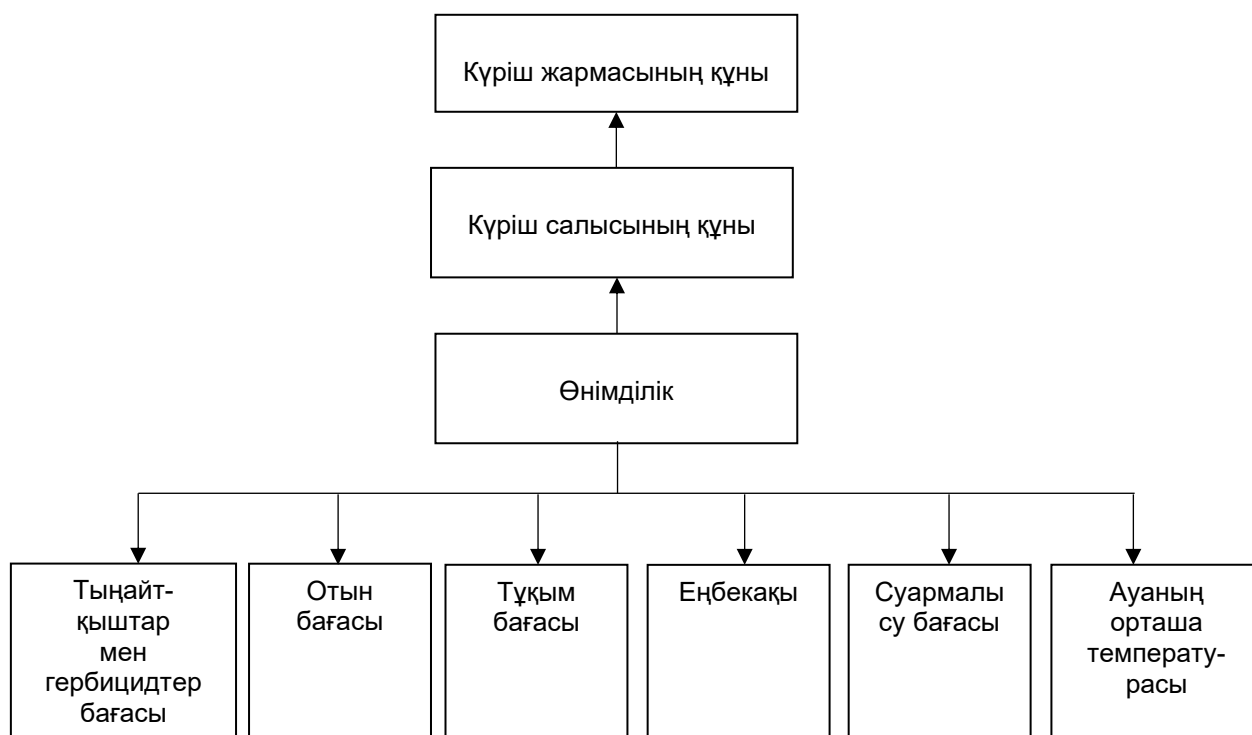
X1 – 1 тонна күріш салысының теңгеге шаққандағы құны;

β_2 – X2* тәуелсіз айнымалының коэффициенті;

X2* – күріштің бір гектардан алынатын өнімінің құны.

Корреляциялық талдау зерттелетін айнымалылар арасындағы байланыстың тығыздық дәрежесін анықтау үшін қолданылады (Vatsa P., Miljkovic D.) [16]. Біздің жағдайда 1 гектарға шаққан өнімділіктің минералды тыңайтқыштар (карбамид – X3, аммофос – X4), гербицидтер – X5, отын (АИ-92 – X6, жазғы дизель отыны – X7, қысқы дизель отыны – X8) құнымен, ең төменгі жалақымен – X9, тұқым – X10, суармалы су – X11 бағасымен, сондай-ақ ауаның орташа температурасымен – X12. Корреляциялық талдау тәуелсіз айнымалылар мен тәуелді айнымалының (күріштің тұтыну құны) арасындағы сызықтық тәуелділіктің күшін анықтауға мүмкіндік берді.

Жоғарыда келтірілген теңдеулер мен айнымалылар негізінде зерттеу құрылымы жасалды. 1 суретте бұл тәуелділікті көруге болады.

Ескерту: регрессиялық және корреляциялық анализ негізінде автор құрастырған

1 сурет - Күріш жармасы құнының өндірістік ресурстармен тәуелділігі

Регрессиялық модельдерде күріш жармасы мен күріш салысының, сондай-ақ күріш салысы және өнімділіктің арасындағы сызықтық байланысты көрсету үшін 2018-2024 жылдар аралығындағы 7 жылдық де-

ректер қолданылды (1 кесте). Күріш жармасы мен күріш салысының құны 1 тоннаға теңгемен, ал өнімділік бойынша статистикалық деректер 1 гектарға тоннамен ұсынылған.

1 кесте – Регрессиялық талдау үшін қажетті бастапқы деректер

Жылдар	Күріш жармасының бағасы, тг/тн	Күріш салысының бағасы, тг/тн	Өнімділік, тн/га	1 гектардан алынатын өнім құны, тг/га
	Y	X1	X2	X2* = (X1*X2)
2018	342 320,0	65 000,0	4,8	309 400,0
2019	379 085,0	79 000,0	5,5	438 450,0
2020	371 020,0	80 000,0	5,4	435 200,0
2021	406 000,0	75 760,0	5,2	394 709,6
2022	463 000,0	161 000,0	4,9	790 510,0
2023	473 000,0	146 225,0	4,9	709 191,3
2024	380 000,0	135 000,0	5,2	704 700,0

Ескерту: (Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау....) [17]

1 кестеге жүргізілген талдау COVID-19 пандемиясынан кейін нарықтың жағдайы әдеттегідей болмағанын көрсетеді. 2020 жылмен салыстырғанда 2023 жылы күріш жармасы құнының өсімі 25% құрап, 2023 жылы 2021 жылмен салыстырғанда күріш салысының құны 93%-ға өсуіне негіз болды. Бұл ретте, өнімділік көбеймейді, керісінше 2023 жылы 2021 жылмен салыстырғанда 7%-ға төмендеп, салыстырмалы түрде тұрақты динамиканы көрсетеді. 2024 жылы нарықта ұсыныстың көбеюіне байланысты жағдай тұрақтала бастаған.

Y және X1 регрессиялық талдауы күріш жармасы мен күріш салысы құнының арасындағы өте күшті, статистикалық маңызды және оң байланысты көрсетеді. Баға өзгергіштігінің 94%-ы қарастырылып отырған факторға байланысты болуы бұл модельді тиімді құрал етеді.

Көптік корреляция коэффициенті (multiple R) 0,80-ге тең, бұл айнымалылар арасындағы өте күшті оң сызықтық байланысты көрсетеді. Анықтау коэффициенті (R2) 0,64 құрайды, яғни күріш жармасы бағасының өзгеруінің 64%-ы күріш салысы құнының өзгеруіне байланысты екенін көрсетеді.

Нормаланған R2 (Adjusted R2) 0,57-ге тең, бұл бақылау санының 7 болғанның өзінде модель жақсы құрылғандығын білдіреді. F статистикасының мәні 8,91, ал P-ның мәні 0,0004. Аталмыш сандар дәстүрлі шектерден (0,05 немесе 0,01) айтарлықтай төмен, яғни модель статистикалық тұрғыдан маңызды және X1 айнымалысы күріш жармасының бағасына айтарлықтай әсер ететінін айқындайды. Демек, байқалған байланыс-

тың кездейсоқ пайда болу ықтималдығы 0,1%-дан аз.

X1 коэффициенті 0,98. Бұл дегеніміз – күріштің жалпы өнімі бір бірлікке өскен сайын күріш жармасының бағасы орта есеппен 0,98-ге артады дегенді білдіреді. Сенімділік аралығы (95%): 0,14-тен 1,83-ке дейін, бұл аралықта нөл жоқ, яғни X1 айнымалысының әсері сенімді. Модель формуласы:

$$Y = 0,98 \times X1 \quad (3)$$

бұл жерде:

Y – 1 тонна күріш жармасының теңгеге шаққандағы құны (2018-2024 жылдар);

β_1 – X1 тәуелсіз айнымалының коэффициенті – 0,98;

X1 – 1 тонна күріш салысының теңгеге шаққандағы құны (2018-2024 жылдар).

Екінші регрессиялық модельде тәуелді айнымалы ретінде күріш салысының бағасы қарастырылады (X1), ал тәуелсіз айнымалы ретінде күріштің бір гектардан алынатын өнімінің құны (X2*).

Нәтижелер күріштің шығымы күріш салысының бағасына айтарлықтай және оң әсер ететінін және модельдің статистикалық маңыздылығын көрсетеді.

Көптік корреляция коэффициентінің мәні (multiple R) 0,99 құрайды, яғни күріштің шығымы мен күріш салысының бағасы арасындағы сызықтық байланыстың жоғары дәрежесін сипаттайды. Детерминация коэффициенті (R2) 0,98-ге тең, сондықтан күріш жармасы бағасының шамамен 98% өзгеруін өнімділіктің өзгеруімен түсіндіруге болады. Нормаланған анықтау коэффициенті (adjusted R2) 0,98 құрайды, бұл үлгінің шектеулі көлемін ескере отырып, модельдің тұрақтылығын көрсетеді (барлығы 7 бақылау).

$$X_1 = 0,21 \times X_2^* \quad (4)$$

Жүргізілген талдау күріштің шығымы мен күріш салысын сату бағасы арасында тікелей байланыс бар екенін дәлелдейді. Егер өнімділік гектарына 1 тоннаға артса, онда күріш салысын сату бағасы орташа есеппен тоннасына 0.21 теңгеге өседі. Нерізі

Экзогендік факторларды қоспағанда, күріш салысының шығымы дұрыс агротехнологияға, оның ішінде тұқымның сапасына, минералды тыңайтқыштардың, гербицидтердің, суару суының және т.б. мөлшеріне, яғни өндірістік ресурстардың сапасы мен құнына байланысты. Соңғы 2018-2024 жылдардағы өндірістік ресурстардың құны және басқа көрсеткіштер 2 кестеде келтірілген.

[illegible]

2 кестедегі ақпаратқа сүйенсек елдегі ең төменгі жалақының өсуі 2024 жылы 2021 жылмен салыстырғанда 100% құрады, сондай-ақ суару суының құны айтарлықтай өсті. Суармалы су құны 2024 жылы 2020 жылмен салыстырғанда 2,4 есеге өскен. Осы деректер негізінде 3 кестеге сәйкес корреляциялық талдау нәтижесі шықты.

	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12
Өнімділік, тн/га	1										
Карбамид, тг/тн	-0,40	1									
Аммофос, тг/тн	-0,34	0,92	1								
Гербицид, тг/л	0,02	0,55	0,79	1							
АИ-92, тг/л	-0,38	0,51	0,73	0,84	1						
ДО/жаз, тг/л	-0,41	0,42	0,71	0,70	0,87	1					
ДО/қыс, тг/л	-0,44	0,65	0,67	0,39	0,63	0,63	1				
Ең төменгі жалақы, тг	-0,07	0,54	0,82	0,95	0,87	0,87	0,54	1			
Тұқым, тг/тн	-0,06	0,27	0,62	0,81	0,83	0,91	0,52	0,93	1		
Суармалы су, тг/м3	-0,19	0,60	0,77	0,89	0,93	0,72	0,70	0,86	0,77	1	
Ортаңғы температура, С	-0,04	-0,18	-0,23	-0,02	0,27	-0,06	0,32	-0,09	0,00	0,35	1
Ескерту: 2 кесте негізінде автор құрастырған											

Корреляциялық талдау өнімділік пен ресурстардың құнының көпшілігі арасында теріс байланыс бар екенін көрсетеді. Ең күшті теріс корреляция өнімділік пен АИ-92 (-0,38), ДО жазғы (-0,41) және ДО қысқы (-0,44), сондай-ақ карбамид (-0,40), аммофос (-0,34) құны арасында байқалады. Бұл дегеніміз, осы ресурстарға шығындар көбейген сайын, сұраныс тұрақты болған кезде өнімділік сәйкесінше түрде төмендеуі мүмкін. Нәтижедегі сценарий негізінен күріш жармасының құны серпінді өсуді көрсетпейтіндіктен (пандемиядан кейінгі кезеңді қоспағанда). Сондықтан күріш жармасының құнын болжай отырып, өндірушілер өндіріс шығындарын азайтады, бұл өнімділіктің төмендеуіне немесе тұрақты болуына әкеледі.

Суармалы су бағасымен (-0,19), тұқыммен (-0,06) және ең төменгі жалақымен (-0,07) де корреляция теріс байланысты, бірақ онша айқын емес. Сонымен қатар, өнімділік пен орташа температураның іс жүзінде байланысы аз (-0,04), бұл зерттелетін кезеңдегі климат өте тұрақты болды және нәтижеге сыни әсер етпеді деп санауға болады. Шығындардың өздері арасындағы жоғары оң корреляциялар (мысалы, карбамид пен аммофос – 0,92; су және АИ-92 – 0,93; тұқым мен ДО жазғы – 0,91) олардың ішінде біркелкі өсетінін көрсетеді, бұл жалпы елдегі инфляцияның өсуіне байланысты болуы мүмкін.

Талқылау

"Астықтың төмен бағасы шаруаларға зиян келтіреді" деген классикалық экономикалық тұжырымдама бар. Бұл ереженің мағынасы жоғары егін жинау жылдарында ауыл шаруашылық өнімдерінің нарықтық бағасы төмендейді, бұл шаруалардың кірістерінің төмендеуіне әкеледі. Осыған сүйене отырып, ауыл шаруашылық өнімдерінің бағасының өсуі фермерлік кірістің өсуіне ық-

пал етеді деп болжауға болады (Wu J., Zhang M., Yang X. et al.) [18].

Осы бағыттағы эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері нарықтық жағдайға байланысты сәйкес келмейтін мәліметтер береді. Яғни, бұл ковидтен кейінгі инфляция, нарықтың тоқырауы, өнім тапшылығына байланысты сұраныстың артуы, импорттың немесе экспорттың артуы болуы мүмкін. Бұл мақалада постковидтік инфляция жағдайы қарастырылды: егіс алқаптарының қысқаруымен сұраныстың артуы, сондай-ақ кейінірек расталмаған жағымсыз шығындар болжамымен баға өсуіне байланысты өндіріс шығындарының қысқартылуы.

Құрылған регрессиялық және корреляциялық модельдер күріш салысының құны дайын өнімнің бағасын анықтайтын негізгі фактор болып табылатындығын және оны әлеуметтік маңызы бар өнімдерге баға белгілеу бағытында мемлекеттік саясатты әзірлеу кезінде эталон ретінде пайдалануға болатындығын көрсетеді. Сонымен қатар, күріш салысы бағасын қалыптастыруда өнімділік маңызды рөл атқаратыны белгілі болды.

Өнімге сұраныс тұрақты болған кезде ресурстық тауарлар құнының күрт өсуі өнім сапасының нашарлауына әкеледі, өйткені шаруалар өндіріс шығындарын қысқартуға жұмыс жасайды. Күрішке сұраныс артқан кездегі күріш жармасы құнының өсуі күріш салысы құнының өсуіне әкеледі. Бұл ақпарат шаруалар мен ауыл шаруашылығы сарапшыларына жоспарлау мен болжау жұмыстары кезінде пайдалы болуы мүмкін.

Қорытынды

1. Жүргізілген зерттеу Қазақстан Республикасында күріш бағасын қалыптастыру тетіктерін осы процеске әсер ететін агротехнологиялық және экономикалық факторларды ескере отырып терең талдауға мүмкіндік берді. Сызықтық регрессия және корреляциялық талдау әдістерін қолдану күріш

жармасы мен күріш салысының құнының арасында, сондай-ақ күріш өнімділігі мен оны өсіруге қажетті ресурстардың құнының арасында тұрақты және статистикалық маңызды тәуелділіктің болуын растады.

2. Өндірістік ресурстарды талдау көрсеткендей, шығын материалдарының көпшілігінің бағасы (жанар-жағармай, минералды тыңайтқыштар, тұқым, гербицидтер және суару суы) өнімділікке кері байланысты. Бұл күріш жармасының құнының төмендеуі немесе тұрақтануы кезінде ресурстардың құнының артуы өнімділіктің төмендеуіне әкелетінін көрсетеді. Өнімділік пен отын құны арасындағы ерекше теріс байланыс саланың энергия шығындарының өсуіне осалдығын және агросектордағы энергия тиімділігін арттыру қажеттілігін айқындайды.

3. Осылайша, зерттеу нәтижелері маңызды тәжірибелік мәнге ие. Олар ауыл шаруашылығы өндірушілерін мемлекеттік қолдау тетіктерін әзірлеу кезінде пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, әр егін жылының баасында кіріс ресурстарының бағасының жүйелі мониторингін жасау Үкіметке азық-түлік нарықтарына ықтимал қысымды дәлірек болжауға және тұрақтандыру шараларын алдын ала қабылдауға мүмкіндік береді.

4. Зерттеу нәтижелері күріш бағасының әлеуметтік маңызы бар өнім ретінде қолжетімділігін қамтамасыз ету тек кешенді тәсілмен, яғни егістіктен дүкенге дейінгі баға құралу тізбегін талдау және реттеу арқылы мүмкін болатындығын көрсетеді. Жаһандық сын-қатерлер, инфляциялық процестер және әлемдік азық-түлік нарықтарындағы өзгерістер жағдайында мұндай тәсілдің қажеттілігі әсіресе елдің азық-түлік қауіпсіздігі мен экономикалық тұрақтылығы үшін өзекті болып отыр. Мақаланың әдістемесі азық-түлік қауіпсіздігі мен бағаны реттеу саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру үшін ғылыми талдаудың тереңдігін де, нәтижелердің қолданбалы құндылығын да қамтамасыз етеді.

5. Зерттеудің теориялық маңыздылығы агротехнологиялық факторлардың аграрлық саладағы бағалардың қалыптасуына қалай әсер ететіндігі жөнінде түсінік қалыптастыру болып табылады. Баға саясатының ашықтығы мен болжамдылығы ішкі нарықты тұрақтандыруға, жоспарлауды жақсартуға және нарық қатысушыларының сенімін арттыруға ықпал етеді. Бұл деректер тек өңдеуге назар аудару жеткіліксіз екенін, және де экономикалық параметрлерді бақылау және оларға әсер ету өндіріс сатысында қажеттігін растайды. Осы уақытқа дейін Қазақстанда күріштің егістіктен дүкенге дейінгі

барлық жолын қамтитын зерттеулер жүргізілген жоқ. Сондықтан бұл жұмыс әсіресе өзекті және сұранысқа ие.

Мүдделер қақтығысы: автор мүдделер қақтығысы жоқ деп мәлімдейді.

Әдебиеттер тізімі

[1] Mohidem, N.A. Rice for Food Security: Revisiting Its Production, Diversity, Rice Milling Process and Nutrient Content / N.A. Mohidem, N. Hashim, R. Shamsudin, H. Che Man // *Agriculture*. – 2022. – Vol. 12. – N 6. – P.1-28. <https://doi.org/10.3390/agriculture12060741>.

[2] World Integrated Trade Solution [Electronic resource]. – 2023. Available at: <https://www.wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/ALL/year/2023/tradeflow/Exports/partner/WL D/product/100630#:~:text=In%202023%2C%20Top%20exporters%20of,1%2C393%2C807.12K%20%2C%201%2C398%2C700%2C000%20Kg> (date of access: 22.05.2025).

[3] Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының тізбесін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары - Сауда және интеграция министрінің 2023 жылғы 11 мамырдағы № 166-НҚ бұйрығы. [Электрондық ресурс]. – 2023. – URL: <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/V2300032474> (қаралған күні: 22.05.2025).

[4] Nurgaliyeva, A., Zhumagaliyeva, B., Asrepov, G., Bekniyazova, D., Kussainov, K. Development of innovative processes in the field of agriculture of the Republic of Kazakhstan / A. Nurgaliyeva, B. Zhumagaliyeva, G. Asrepov, D. Bekniyazova, K. Kussainov // *Scientific Horizons*. – 2024. Vol. 6. – P.141–151. <https://doi.org/10.48077/scihor6.2024.141>.

[5] Lotanna, E. Agricultural commodities' price transmission from international to local markets in developing countries / E. Lotanna, R. Marco // *Food Policy*. – 2024. Vol. 126. – P. 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2024.102652>.

[6] Antriyandarti, E. Does Indonesia Need to Import Rice? / E. Antriyandarti, A. Agustono, E. Rusdiyana, A. Susi Wuri // *International Journal of Sustainable Development and Planning*. – 2024. Vol. 19. – N 10. – P.4093-4099. <https://doi.org/10.18280/ijdsdp.191037>.

[7] Deepak, J. Price and Non-Price Factors in Development of Rice Cultivation: Case Studies from Southern India and Mekong-Delta Vietnam / J. Deepak, K. Takashi // *Asia & the Pacific Policy Studies*. – 2024. Vol. 11. – N 3. – P.1-14. <https://doi.org/10.1002/app5.399>.

[8] Li, J. The dynamic effects of price support policy on price volatility: The case of the rice market in China / J. Li, J. Chavas, C. Li // *Agricultural Economics*. – 2022. Vol. 53. – N 2. – P.307-320. <https://doi.org/10.1111/agec.12681>.

[9] Gulati, A., Das, R., Gupta, S., Prasad, M.K. Tackling Food Inflation Is restricting exports

and imposing stocking limits the optimal policy? [Electronic resource].- 2023. Available at: <https://www.icrier.org/publications/tackling-food-inflation-is-restricting-exports-and-imposing-stocking-limits-the-optimal-policy/> (date of access: 22.05.2025).

[10] Balie, J. Domestic and international impacts of the rice trade policy reform in the Philippines / J. Balie, H.G. Valera // *Food Policy*. – 2020. – Vol. 92. – 101876. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2020.101876>.

[11] Kumse, K. Does oligopsony power matter in price support policy design? Empirical evidence from the Thai Jasmine rice market / K. Kumse, N. Suzuki, N. Sato // *Agricultural Economics*. – 2020. Vol. 51. – P. 373–385. <https://doi.org/10.1111/agec.12560>.

[12] Tanaka, K. The European Union's Safeguard for Rice Imports from Cambodia and Myanmar / K. Tanaka // *The Developing Economies*, Institute of Developing Economies. Vol. 62(1).- P. 3-27. <https://doi.org/10.1111/deve.12366>.

[13] Маханова, А.Б. Государственное регулирование и поддержка сельского хозяйства в Республике Казахстан / А.Б. Маханова, О.Н. Быкова, Г.С. Смагулова // *Вестник университета «Туран»*. - 2022.- № 4(96). -С. 168-183.

[14] Minten, B. Agricultural value chains in a fragile state: The case of rice in Myanmar-NC-ND license / B. Minten, J. Goeb, K.Z. Win, Ph.P. Zone // *World Development*.- 2023.- Vol. 167. – 106244. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106244>

[15] Гаркуша, С.В., Система рисоводства Российской Федерации: монография / С.В. Гаркуша// – Краснодар: ФНЦ риса; Просвещение-Юг, 2022. – С. 72-101.

[16] Vatsa, P. Energy and crop price cycles before and after the global financial crisis: A new approach / P. Vatsa, D. Miljkovich // *Journal of Agricultural Economics*. – 2022. -Vol. 73. – P. 220-233.

[17] Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының [Электрондық ресурс]. – 2018-2024. – URL: <https://www.stat.gov.kz> (қаралған күні: 22.05.2025).

[18] Wu, J. Effects of Land and Labor Costs Growth on Agricultural Product Prices and Farmers' Income / J. Wu, M. Zhang, X. Yang, B. Wu // *Land*. - 2024. Vol. 13.-Issue 11. – 13111754. <https://doi.org/10.3390/land13111754>

References

[1] Mohidem, N.A., Hashim, N., Shamsudin, R., Che Man, H. Rice for Food Security: Revisiting Its Production, Diversity, Rice Milling Process and Nutrient Content. *Agriculture* 2022, 12(6), 1–28. <https://doi.org/10.3390/agriculture12060741> [in English].

[2] World Integrated Trade Solution (2023). Available at: <https://www.wits.worldbank.org/>

trade/comtrade/en/country/ALL/year/2023/trade-flow/Exports/partner/WLD/product/100630 (date of access: 22.05.2025) [in English].

[3] Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының тізбесін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары - Сауда және интеграция министрінің 2023 жылғы 11 мамырдағы №166-НҚ бұйрығы [Order of the Deputy Prime Minister – Minister of Trade and Integration of the Republic of Kazakhstan of May 11, 2023 No. 166-NQ “On approval of the list of socially significant food products”] (2023). Available at: <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/V2300032474> (date of access: 22.05.2025) [in Kazakh].

[4] Nurgaliyeva, A., Zhumagalieva, B., Asrepov, G., Bekniyazova, D., Kussainov, K. Development of innovative processes in the field of agriculture of the Republic of Kazakhstan. *Scientific Horizons* 2024, 6, 141–151. <https://doi.org/10.48077/scihor6.2024.141> [in English].

[5] Lotanna, E., Marco, R. Agricultural commodities' price transmission from international to local markets in developing countries. *Food Policy* 2024, 126, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2024.102652> [in English].

[6] Antriyandarti, E., Agustono, A., Rusdiyana, E., Susi Wuri, A. Does Indonesia Need to Import Rice? *International Journal of Sustainable Development and Planning* 2024, 19(10), 4093–4099. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.191037> [in English].

[7] Deepak, J., Takashi, K. Price and Non-Price Factors in Development of Rice Cultivation: Case Studies from Southern India and Mekong-Delta Vietnam. *Asia & the Pacific Policy Studies* 2024, 11(3), 1–14. <https://doi.org/10.1002/app5.399> [in English].

[8] Li, J., Chavas, J., Li, C. The dynamic effects of price support policy on price volatility: The case of the rice market in China. *Agricultural Economics* 2022, 53(2), 307–320. <https://doi.org/10.1111/agec.12681> [in English].

[9] Gulati, A., Das, R., Gupta, S., Prasad, M.K. Tackling Food Inflation: Is restricting exports and imposing stocking limits the optimal policy? (2023). Available at: <https://www.icrier.org/publications/tackling--food--inflation--is-restricting-exports-and--imposing-stocking-limits-the-optimal-policy/> (date of access: 22.05.2025) [in English].

[10] Balie, J., Valera, H.G. Domestic and international impacts of the rice trade policy reform in the Philippines. *Food Policy* 2020, 92, 101876. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2020.101876> [in English].

[11] Kumse, K., Suzuki, N., Sato, N. Does oligopsony power matter in price support policy design? Empirical evidence from the Thai Jasmine rice market. *Agricultural Economics* 2020, 51, 373–385. <https://doi.org/10.1111/agec.12560> [in English].

[12] Tanaka, K. The European Union's Safeguard for Rice Imports from Cambodia and My-

anmar. *The Developing Economies* 2024, 62(1), 3–27. <https://doi.org/10.1111/deve.12366> [in English].

[13] Makhanova, A.B., Bykova, O.N., Smagulova, G.S. Gosudarstvennoe regulirovanie i podderzhka sel'skogo khozyaistva v Respublike Kazakhstan [State regulation and support of agriculture in the Republic of Kazakhstan]. *Vestnik universiteta "Turan"* 2022, 4(96), 168–183 [in Russian].

[14] Minten, B., Goeb, J., Win, K.Z., Zone, Ph.P. Agricultural value chains in a fragile state: The case of rice in Myanmar-NC-ND license. *World Development* 2023, 167, 106244. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106244> [in English].

[15] Garkusha, S.V. Sistema risovodstva Rossiiskoi Federatsii: monografiya [Rice growing system of the Russian Federation: monograph].

Krasnodar: FNC Risa; Prosveshchenie-Yug, 2022, 72–101 [in Russian].

[16] Vatsa, P., Miljkovich, D. Energy and crop price cycles before and after the global financial crisis: A new approach. *Journal of Agricultural Economics* 2022, 73, 220–233 [in English].

[17] Qazaqstan Respublikasynyń Strategiýalyq zhosparlau zhәне reformalar agenttiginin Ulttyq statistika byurosy [Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan] (2018–2024). Available at: <https://www.stat.gov.kz> (date of access: 22.05.2025) [in Kazakh].

[18] Wu, J., Zhang, M., Yang, X., Wu, B. Effects of Land and Labor Costs Growth on Agricultural Product Prices and Farmers' Income. *Land* 2024, 13(11), 13111754. <https://doi.org/10.3390/land13111754> [in English].

Автор туралы ақпарат:

Космуратова Айгуль Жанабергеновна - негізгі автор; «Экономика және басқару кафедрасының» Ph.D докторанты; Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті; 120014 Әйтеке би көш., 29а, Қызылорда қ, Қазақстан; e-mail: aigul.kosmuratova@mail.ru; <https://orcid.org/0009-0008-4497-150X>

Information about the author:

Kosmuratova Aigul Zhanabergenovna – The main author; Ph.D student of the Department of Economics and Management; Korkyt Ata Kyzylorda University; 120014 Aiteke bi str., 29a, Kyzylorda, Kazakhstan; e-mail: aigul.kosmuratova@mail.ru; <https://orcid.org/0009-0008-4497-150X>

Информация об авторе:

Космуратова Айгуль Жанабергеновна - основной автор; докторант Ph.D кафедры «Экономика и управление»; Кызылординский университет им. Коркыт Ата; 120014 ул. Айтеке би, 29а, г.Кызылорда, Казахстан; e-mail: aigul.kosmuratova@mail.ru; <https://orcid.org/0009-0008-4497-150X>